

Бабару Т. М.

архів АТ «Укрексімбанк», головний спеціаліст

АДВОКАТИ ПОВІТОВИХ СУДІВ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ 30-Х РОКІВ XIX СТ.: СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Діяльність адвокатів на Правобережній Україні в першій третині XIX ст. являла собою продовження правових традицій українського суспільства юридично закріплених Першим Литовським статутом 1529 року. 21 артикул статуту, що мав назву «О прокураторе», коротко визначав коло компетенцій тодішніх адвокатів, а також висував вимоги до осіб, які мали займатися адвокатською практикою.

Вимоги до особи адвоката та його компетенцій уточнювалися на Віленському сеймі 1547 року і, зрештою, знайшли остаточні визначення у Другому 1566 року (розділ 4, артикул 31–32), Третьому 1588 року Литовських статутів (розділ 4, артикул 56) та у сеймових постановках Речі Посполитої від 1726 та 1764 рр. Збереження юридичної сили Литовського статуту на території України після її входження до складу польської Корони 1569 року сприяло формуванню на її території власної правової та регіональної ідентичності, яка суттєво вплинула на формування національної свідомості українців у XVII–XVIII ст.

Входження Київщини, Волині і Поділля до складу Російської імперії 1793–95 рр. призвело до поширення на території Правобережжя загально-російського законодавства. В той же час, положення Литовських статутів, які не суперечили законам російської держави, лишалися чинними на цих землях аж до 40-х років XIX ст. В результаті, на території Волинської та Подільської губерній близько 50 років після поділів Польщі продовжували свою діяльність адвокати, які представляли останнє покоління українських юристів, вихованих в правових традиціях литовсько-польської доби. Проте, уряд Російської імперії ніколи не відмовлявся від русифікації Правобережної України. Процес цей посилювався після невдалого польського повстання 1831 року, яке охопило не тільки землі корінної Польщі, але також знайшло відгук серед шляхти Київщини, Поділля і Волині. Саме в контексті підготовки остаточної ліквідації залишків правової автономії на Правобережжі та ведучи підготовку до проведення загальної судової реформи, російський уряд зажадав докладних відомостей про адвокатів, які працювали на цих землях, а також про правові підстави їх діяльності. Результатом цього запиту став зібраний 1832–1835 рр. матеріал, який містить надзвичайно важливу інформацію про штатних адвокатів, які були при судових установах Волинського повіту.

Актуальність даного дослідження полягає перш за все у тому, що на сьогодні відсутні наукові розробки з обраної теми у відповідний період. Історія інституту адвокатури в Україні викликає значне зацікавлення серед науковців. Студії з цієї проблеми знаходяться на стадії започаткування та накопичення, розробка та залучення в науковий обіг нових історичних матеріалів, дасть змогу всебічно та об'єктивно висвітлити обрану тему. Важливим сегментом в такій глобальній темі: на нашу думку, є на початку біографічні, а згодом і просопографічні дослідження по персоналіям адвокатів в тому чи іншому регіоні.

Необхідність дослідження цієї тематики зумовлена також тим, що персоната адвоката була однією із активних учасників судових процесів та одночасно активною складовою всієї загально державної структури судів в Російській імперії, постійно знаходячись під пильним наглядом соціуму.

Об'єкт дослідження — судові структури Російської імперії у повітах Волинської губернії, а **предмет** — штатні адвокати при повітових судах у Волинській губернії.

Хронологічними межами запропонованого дослідження є дореформений період в Російській імперії 30-х років XIX ст.

Географічні межі дослідження, співпадають з адміністративними межами повітів у Волинській губернії 30-х років XIX ст.

Мета та завдання даного дослідження — всебічний та ʼєктивний аналіз персонального складу штатних адвокатів при повітових судах Волинської губернії. Для реалізації поставленої мети автором було поставлено завдання дослідити: - архівні матеріали із архітектурними спорудами де розміщалися повітові суди; - інструктивно-нормативні акти, які формували таку ланку в судовій структурі, як штатні адвокати; - встановити наявність штатних та позаштатних адвокатів при судах; - виявити кількість штатних адвокатів при кожному повітовому суді; - освітній рівень адвокатів (з подачею у %); - обставини та термін зарахування до суду в якості штатного адвоката (виявити закономірності) та встановити: — чи перебував претендент на посаді адвоката на «службі» (з подачею: у % та графіку); - соціальне походження (з подачею у %); — національність штатних адвокатів при судах; — наявність або відсутність нерухомого майна у претендента на посаду адвоката при суді (з подачею: у % та графіку); - термін перебування на посаді штатного адвоката при суді (з подачею: середнього значення та графіку); — рік народження та вік в якому особа вступила на посаду штатного адвоката при суді (з подачею: графіку); а також виявити юридично-правову термінологію у джерелах; - укласти показники: іменний, топографічний та грошових одиниць.

Теоретично-методологічною основою дослідження: для досягнення мети і виконання поставлених завдань застосовано принципи історизму та обʼєктивності, а також комплексно-аналітичний, хронологічно-проблемний, описовий, математичний, порівняльний та інші наукові методи досліджень.

Наукова новизна роботи. На основі аналізу джерельної бази, яка в повному обʼємі вперше залучається до наукового обігу, у роботі сформовано біографічно-статистичну інформацію про персоналії штатних адвокатів при повітових судах Волинської губернії.

Практичне значення. Матеріали та теоретичні узагальнення дослідження можуть бути використані при написанні наукових робіт з історії адвокатури в Україні, Польщі, Російській Федерації, структури судової системи в досліджуваний період, а також при підготовці спецкурсів, лекцій у навчальних закладах.

На сьогодні автор (свідомо уникаючи аналізу історіографії даного питання) зосереджує увагу на біографічно-статистичному дослідженні. З метою дотримання цілісності дослідження та враховуючи відмінності в законодавстві при формуванні міських судів автор також свідомо не подає біографічно-статистичний матеріал про адвокатів, які були при Магістратських (міських) судах Волинської губернії.

Слід сказати, що творцем питання: бути чи не бути інституту адвокатури, а якщо бути, то яким саме «вперше» постало не в Російській Імперії, а у Франції за часів діяльності «учредительного собрания». Поміж тим незважаючи на обʼєктивні чи субʼєктивні причини інститут адвокатури в тій чи іншій формі існував в усі часи і в усіх державах не винятком стала і колишня Російська імперія.

Законодавчими актами вичерпуються турботи законодавця про встановлення судового представництва. Тому можна категорично стверджувати, що ніякої законодавчої регламентації «стряпничества» та адвокатури не було, і

що їх не існувало в якості юридичного інституту. Однак ця обставина ніяк не заважала «судоходженню» що склалося у певне соціальне явище, яке відіграло видну роль в суспільному побуті того часу.

Соціальне явище є і тогочасна Російська держава була змушена оформити «явище» в законодавчому руслі, наслідком такого оформлення є «Высочайше утвержденный доклад Сената» від **14 грудня 1797 року** — перший законодавчий акти, в якому виписані права, обов'язки та обставини за яких адвокат може втратити право на адвокатство.

Аналізуючи законодавчі акти слід сказати, що Высочайше затверджений доклад Правлячого Сенату від **14 грудня 1797 року** — є спробою урегулювати правонаступництво Литовської губернії. Наступним інструктивним положенням яким слід було судам керуватися в даному питанні є доповідь Сената від Указ від 11 березня 1798 року про адвокатів московської губернії котрі в подальшому Указом від 23 жовтня 1811 року, всі зазначені законодавчі акти набували автоматичної чинності і на території колишньої Польщі. Так, коротко можна описати обставини в яких формувався інститут адвокатури в «ісконно» російських землях, але Росія мала нові надбання — ново приєднані Західні Губернії. І ось тут виникають логічне питання: «А що там робиться з адвокатами? Тож, пошук відповіді на поставлені питання був покладений на губернатора Волинської і Київської губернії якому 26 березня 1832 року подана записка міністра юстиції Д. Дашкова.

Указом від 23 жовтня 1811 року визначалась кількість адвокатів для кожного судового місця. Указом від 23 жовтня 1811 року визначалась кількість адвокатів для кожного судового місця. Як наслідок адвокати — поділяються що найменше на три категорії. Століттями сформована юридична традиція — представлення особи — стиралася двома Указами (Указу від 23 жовтня 1811 року про адвокатів московської губернії та Указ від 29 юлія 1821 року Державної Ради, які базувалися на доповіді Сенату від 14 грудня 1797 року. Укази датовані за джерелом : ЦДІА України, м.Київ Ф. 442, оп. 1, спр. 1261 (139 арк.)).

В наслідок бажання представників Російської держави провести тотальну інвентаризацію адвокатів у Західних губерніях (новоприєднаних), одночасно знищити рештки історичносформованих форм юридичних практик, що існували в паралелі із чинними в Імперії законодавчо-нормативними актами, які унормовували діяльність такої одиниці в судовій структурі, як адвокат. Укладання на запит списків адвокатів з додаванням розширеної інформації, призвело до формування пласту джерел, а саме послужних списків штатних адвокатів при судах у Західних Губерніях.